

UNELE PARTICULARITĂȚI ȘI DIFICULTĂȚI ÎN MATERIA PROTECȚIEI DREPTURILOR COPILULUI AFLAT ÎN CONFLICT CU LEGEA ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Victoria ȚARĂLUNGĂ, dr., conf. univ.,

Facultatea de Drept și Științe Sociale,

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Luminița ȘOȘU, inspector superior în problemele minorilor,

Inspectoratul de Poliție Glodeni

Abstract: *The juvenile justice sector in the Republic of Moldova has undergone significant reforms in recent years. Our state, based on its international obligations, has embarked on a massive and unprecedented reform of its justice system with the approval of the Justice Sector Reform Strategy and the Action Plan for 2011-2016, which sets the path to a more efficient and child friendly justice system. In this article, the author elucidates some peculiarities of the protection of the rights of the child in conflict with the law in the Republic of Moldova, as well as some existing difficulties in the matter, formulating a series of recommendations in order to remedy the existing gaps.*

Keywords: *children's rights, juvenile justice, particularities, difficulties.*

După declararea independenței, Republica Moldova a moștenit un sistem sovietic al justiției bazat pe infracțiune și pedeapsă, și mai puțin pe drepturile bănușilor și ale victimelor, inclusiv ale copiilor. Copilul în conflict cu legea era nevoit să confrunte un sistem al justiției preocupat de descoperirea infracțiunii și mai puțin de satisfacerea necesităților copilului. Un copil putea fi deținut până la pronunțarea sentinței chiar și atunci când privarea de libertate putea fi evitată, iar termenul de detenție până la și după judecarea cauzei depășea standardele internaționale⁷.

---

⁷ În conformitate cu standardele internaționale, justiția pentru copii are ca sarcină asigurarea, în orice situație, a intereselor copilului, chiar și în cazul privării de libertate ca măsură excepțională. La nivel internațional universal și regional există o serie de tratate internaționale care stabilesc standardele pentru respectarea drepturilor copilului în administrarea justiției (*Convenția ONU din 1989 privind drepturile copilului; Convenția Europeană din 2007 privind protecția copilului împotriva exploatării sexuale și a abuzului sexual; Convenția Europeană din 1987 pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, Convenția Europeană din 1996 privind exercitarea drepturilor copiilor*). De asemenea, există importante documente cu caracter de recomandare care stabilesc standardele internaționale privind administrarea justiției juvenile la diferite etape ale procesului: *Regulile standarde minime ale ONU privind administrarea justiției juvenile (Regulile de la Beijing); Regulile Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate (Regulile de la Havana); Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh); Regulile standarde minime ale ONU privind măsuri neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo)*, precum și o serie de recoman-

În anul 2001, Guvernul Republicii Moldova a inițiat o reformă complexă a sistemului de justiție juvenilă cu suportul partenerilor de dezvoltare naționali și internaționali. În perioada 2002-2005, a fost implementat primul Proiect comun al Guvernului și UNICEF, *Reformarea sistemului justiției juvenile* [14], urmat ulterior de un program de trei ani, care a susținut reformele legislative și a consolidat capacitățile instituționale și umane în vederea creării alternativelor la îngrijirea instituțională, susținerii copiilor să revină în societate și asigurării lor cu asistență juridică.

Câteva documente publice aprobate de Guvern denotă responsabilitățile asumate în promovarea reformei sistemului de justiție pentru copii. Printre acestea se regăsesc: *Strategia de consolidare a sistemului judecătoresc*, *Strategia Națională de Dezvoltare pe anii 2008-2011*, *Planul Național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2011-2014*, *Strategia de reformă a sectorului justiției pe anii 2011-2016*[12] și *Strategia de Dezvoltare a Sectorului Justiției 2019-2022*. Aceste documente conțin prevederi referitoare la proceduri penale orientate spre necesitățile copilului, care să asiste copiii în conflict cu legea în vederea reintegrării lor în societate. Din anul 2010, Guvernul Republicii Moldova și-a schimbat abordarea de la justiția juvenilă, la un spectru mai larg al justiției pentru copii care include proceduri și servicii sensibile la necesitățile copiilor victime și martori ai infracțiunilor. Motivul acestei noi abordări constă în înțelegerea că acei copii care ajung în conflict cu legea sunt adesea ei înșiși victime sau martori ai abuzului, neglijării sau exploatării.

În Observațiile finale din 2002 (punctul 52) și 2009 (punctul 73) [5], Comitetul ONU pentru drepturile copilului recomandă Guvernului să îmbunătățească eforturile de coordonare între diferite agenții responsabile de protecția drepturilor copilului [5, par.11] dar și să considere posibilitatea de a stabili în toate regiunile țării instanțe specializate și să numească judecători specializați instruiți [5, par. 52 (a)]; să asigure ca toți profesioniștii din domeniul justiției juvenile să fie instruiți în lumina standardelor internaționale relevante; să examineze posibilitatea introducerii alternativelor la detenție, precum diversificarea (*diversion*), reconcilierea și medierea. State europene precum Olanda, Croația, Estonia, Serbia, Macedonia, Kosovo, Kârgâzstan au implementat recomandările Comitetului pentru drepturile copilului și au instituit un sistem separat al justiției juvenile în deplină concordanță cu Convenția ONU privind drepturile copilului, inclusiv prin adoptarea unui Cod sau a unei legi specializate pe justiția juvenilă.

Pe plan intern, câteva obiective ale Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014 se referă la: eficientizarea sistemului de justiție pentru copii, asigurarea funcționării serviciilor de probațiune și consolidarea măsurilor de soluționare alternativă a conflictelor (punctele 10-12). De asemenea, Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 conține o secțiune referitoare la consolidarea sistemului de justiție pentru copii (Direcția strategică 6.3), având drept domenii de intervenție: asigurarea specializării actorilor din sistemul justiției penale în lucrul cu copiii, consolidarea instrumentelor de protecție a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor în cadrul proceselor penale, consolidarea sistemului de probațiune pentru copii, asigurarea respectării drepturilor copiilor aflați în detenție, consolidarea sistemului de colectare și analiză a datelor privind copiii care intră în contact cu sistemul de justiție penală.

În Republica Moldova nu există o lege separată în domeniul justiției pentru copii, cele mai relevante legi fiind Codul Penal (CP) și Codul de Procedură Penală (CPP). Codul Penal adoptat în 2002, prevede vârsta răspunderii penale, identifică faptele calificate ca infracțiuni penale și prevede regulile și instrucțiunile de aplicare a pedepsei penale în privința copiilor care au săvârșit delikte.

Codul de Procedură Penală stipulează care este competența și structura sistemului judiciar, părțile și participanții la procesul penal, reținerea, urmărirea penală și detenția preventivă, procesul de judecată, executarea sentinței și alternativele la detenție. Legiuitorul a instituit reguli speciale de procedură aplicabile copiilor bănuiți, învinuiți, victime și martori, precum și copiilor care răspund din punct de vedere penal. Aceste proceduri sunt reglementate prin dispozițiile speciale ale Codului de Procedură Penală (Titlul III, Capitolul I, articolele 474-487). Totuși, Codul nu conține o listă exhaustivă a prevederilor și procedurilor destinate copiilor, majoritatea acestora fiind aplicabile conform procedurii obișnuite. În actuala redacție a Codului de Procedură Penală nu sunt prevăzute dispoziții

---

dări ale Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei adresate statelor-membre, *Recomandarea (2003)20 privind noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile* constituind documentul de bază pentru ghidarea statelor-membre ale Consiliului Europei.

derogatorii referitoare la componența completelor de judecată pe cauzele cu implicarea copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție penală, care au împlinit vârsta răspunderii penale.

Legislația internațională nu prevede o vârstă specifică la care survine răspunderea penală a copilului, vârsta minimă a răspunderii penale variind de la 7 la 14 ani. Deși lăsată la discreția fiecărui stat, guvernele sunt încurajate să excludă din sistemul justiției penale copiii sub vârsta minimă a răspunderii penale care au săvârșit o infracțiune, iar aceștia să beneficieze de sprijinul comunitar necesar pentru prevenirea recidivei sau a victimizării. Interesul superior al copilului, de rând cu alte principii generale ale Convenției cu privire la drepturile copilului, va sta la baza creării cadrului juridic care reglementează acțiunile, procedurile și măsurile aplicabile copiilor sub vârsta răspunderii penale care au un comportament antisocial [6].

Deși Convenția ONU cu privire la drepturile copilului nu stabilește o anumită vârstă a răspunderii penale, ea încurajează statele părți să stabilească o vârstă minimă sub care copiii nu vor fi subiecți ai raporturilor juridice penale. Totodată, în Comentariul general nr. 10, Comitetul pentru drepturile copilului recomandă statelor membre să nu stabilească o vârstă prea mică a răspunderii penale. Regulile de la Beijing transmit un mesaj similar: *în sistemele juridice care recunosc noțiunea de limită a răspunderii penale, aceasta din urmă nu trebuie să fie fixată prea jos, ținând cont de problemele de maturitate afectivă, psihologică și intelectuală* [2].

Cadrul normativ autohton definește în Codul Familiei noțiunea de copil ca fiind *persoana care nu a atins vârsta de 18 ani (majoratul)*. Legea penală a Republicii Moldova, însă, tratează copii cu o mare meticulozitate, iar vârsta determină regimul raporturilor juridice de natură penală, procesual penală și execuțională. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 21 din Codul Penal al Republicii Moldova, *sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani*. Totodată, legiuitorul a instituit un șir de cazuri când efectele legii penale se extind și asupra subiecților cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani și aceasta se întâmplă în cazul comiterii unor infracțiuni din partea specială a Codului Penal, evidențiate într-o categorie aparte în limitele marjei de apreciere a legiuitorului țării⁸.

Legislația națională instituie un set de garanții copilului în cazul atragerii lui la răspundere. Conform art. 28 din Legea RM nr. 338 din 1994 privind drepturile copilului [8], statul apără dreptul copilului la libertatea personală. Reținerea sau arestarea copilului sunt aplicate doar ca măsuri excepționale și numai în cazurile prevăzute de legislație. În cazul reținerii sau arestării copilului, părinții sau persoanele subrogatorii legale ale acestuia trebuie să fie informați imediat. Nici pedeapsa capitală, nici închisoarea pe viață nu pot fi aplicate pentru infracțiunile comise de persoana sub vârsta de 18 ani. În cadrul debaterilor judiciare în care figurează copii, este obligatorie participarea apărătorului și a pedagogului.

Codul de Procedură Penală reglementează într-un capitol separat procedura în cauzele privind minorii [4, Titlul III, art. 474-487] și mai conține o serie de garanții generale în privința urmăririi penale, a judecării cauzelor și a punerii în executare a hotărârilor judecătorești privind copiii. Bunăoară, conform articolului 270(1) CPP, procurorul exercită urmărirea penală în cazurile infracțiunilor săvârșite de minori, iar articolul 20(3) CPP stabilește expres obligațiunea de a desfășura de urgență și în mod preferențial urmărirea penală și judecarea cauzelor penale în care sunt bănuți minori.

Audierea bănuțului, învinutului, inculpatului minor se efectuează în condițiile generale prevăzute de Codul de Procedură Penală și nu poate dura mai mult de 2 ore fără întreruperi, iar în total nu poate depăși 4 ore pe zi, cu participarea obligatorie a apărătorului (art. 479 CPP al RM).

Reținerea minorului, precum și arestarea lui preventivă pot fi aplicate doar în cazuri excepționale când au fost săvârșite infracțiuni grave cu aplicarea violenței, deosebit de grave sau excepțional de grave [4, art. 477]. Despre reținerea sau arestarea preventivă a minorului se înștiințează imediat procurorul și părinții sau alți reprezentanți legali ai acestuia, fapt care se consemnează în procesul-verbal de reține-

---

⁸ Art. 21 Cod Penal prevede în alin. (2) că: „Persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.145, 147, 151, 152 alin. (2), art.164, 166 alin.(2) și (3), art.171, 172, 175, 186-188, 189 alin. (2)-(6), art. 190 alin. (2)-(5), art. 192 alin. (2)-(4), art. 1921 alin. (2) și (3), 196 alin.(4), art.197 alin.(2), art.212 alin.(3), art.217 alin.(4) lit.b), art.2171 alin.(3) și alin.(4) lit.b) și d), art.2173 alin.(3) lit.a) și b), art.2174, art.2176 alin.(2), art.260, 268, 270, 271, art.275, 280, 281, 283-286, 287 alin.(2) și (3), art.288 alin.(2), art.290 alin.(2), art.292 alin.(2), 317 alin.(2), art.342”.

re (articolul 477 CPP al RM). Reținerea minorului nu poate depăși 24 de ore. Minorul reținut, până la expirarea a 24 de ore, trebuie adus cât mai curând posibil din momentul reținerii în fața judecătorului de instrucție, pentru a fi examinată chestiunea arestării sau eliberării lui (articolul 166 CPP al RM).

Mai mult ca atât, cadrul normativ impune autorităților o anumită conduită atunci când se decide arestarea minorului, și anume: în mod obligatoriu trebuie să se examineze posibilitatea transmiterii minorului sub supraveghere. Altfel spus, o alternativă plasării în custodia statului trebuie discutată de fiecare dată când se intenționează a se recurge la limitarea libertății personale. Caracterul imperativ al acestei norme, indubitabil reprezintă partea puternică a reglementărilor procesuale privind alternativele detenției, de datoria autorităților fiind calitatea aplicării acestor norme.

În pofida reglementărilor detaliate, nici un document internațional nu se referă în mod expres la condițiile aplicării arestului preventiv, exceptând jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului care a dezvoltat condițiile care justifică luarea măsurii privative de libertate în raport cu exigențele Convenției Europene din 1950. Este evident că durata arestării unui copil trebuie să fie mai scurtă decât cea a unui adult deoarece trebuie analizată în funcție de vârsta și de personalitatea persoanei arestate. În cazul Republicii Moldova decizia de a stabili un termen al arestării preventive pentru ambele faze ale procesului penal (cea de urmărire penală și cea de judecare în fond a cauzei) și responsabilizarea procurorilor șefi în procedura de prelungire a termenului arestării preventive, s-a dovedit a fi un răspuns potrivit pentru discuțiile în contradictoriu apărute în mediul profesionist vizavi de numărul arestărilor [13].

Potrivit modificărilor operate la articolul 186 CPP, pentru învinuți/inculpați minori durata totală de ținere în stare de arest preventiv nu poate depăși termenul de 8 luni (12 luni – *legis speciale*). Așa cum este indicat mai sus, atunci când se ia decizia privind prelungirea termenului de arest preventiv, o parte a responsabilității este delegată procurorului ierarhic superior prin atribuția de încuviințare a demersului procurorului de caz înaintat în acest sens. Deși este un termen considerabil mai mic decât cel aplicat adulților, acesta întrece cu mult termenul maxim de detenție recomandat de instituțiile internaționale. Chiar dacă este aplicabilă în cazuri excepționale, prevederea prezintă riscul ca detenția pentru o perioadă mai îndelungată să devină o normalitate pentru copiii în conflict cu legea. Gradul responsabilității pentru temeinica demersului privind prelungirea arestării preventive a fost ridicată la nivelul Procurorului General atunci când este vorba de prelungirea termenului de arestare preventivă peste 6 luni (regula generală) și 4 luni în cazul minorilor.

Termenul maxim al arestului preventiv nu se aplică detenției pe durata examinării cauzei și apelului sau recursului în instanță. Nu există nici o prevedere separată pentru copiii din detenție pe durata procesului de judecată și a examinării apelului sau a recursului, unica limită fiind ca termenul să fie „rezonabil”, similar pentru adulți (articolul 20 CPP). Această prevedere este foarte vagă și lasă mult spațiu pentru discreția judecătorească, ceea ce duce la perioade îndelungate de detenție a copiilor în timpul examinării cauzei și apelului sau recursului, precum și neconcordanțe și discriminare în practică [11, p. 27].

Cu titlu de comparație, în Germania limita maximă pe care o poate atinge măsura arestării atât în cursul urmăririi penale, cât și a judecării cauzei este de 6 luni. Ea poate fi depășită doar printr-o decizie a Tribunalului Superior Regional, în cazuri expres prevăzute de lege. Practica Republicii Moldova demonstrează că, în aproximativ 85% a cauzelor, sentințele sunt contestate în Curtea Supremă de Justiție/ Curtea de Apel care, deseori, dispun reexaminarea cauzei de prima instanță. Acest „ciclu” se poate repeta de trei sau patru ori. Pe motiv că judecătorul primei instanțe nu poate examina aceeași cauză, au loc amânări. În timp ce copiii sunt în așteptarea examinării apelului și trec prin acest proces, ei continuă să fie deținuți în izolatoarele de detenție preventivă [1, pp. 38-39].

Una dintre problemele analizate de către Ombudsmanul Copilului din Republica Moldova⁹ pe parcursul anului 2019 a fost cea privind respectarea drepturilor copiilor cu statut de prevenit. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că sistemul justiției penale pentru minori nu este unul prietenos drepturilor copilului și nu are o abordare holistică asupra interesului superior al copilului. Aplicarea excesivă a măsurilor de siguranță prin limitarea dreptului la libertate și încadrarea copiilor care se află în procesul de urmărire penală în penitenciarele de tip izolator reprezintă un impediment pentru dezvoltarea copilului și reprezintă un imbold suplimentar pentru încadrarea în lumea

---

⁹ Avocatul Poporului pentru drepturile copilului

interlopă. Ombudsmanul Copilului încurajează autoritățile de linie și instanțele de judecată să diminueze numărul de situații în care copii sunt încarcerați până la emiterea sentinței definitive, dejudicializarea sistemului justiției juvenile [10, p. 114].

O atenție deosebită merită mecanismele de protecție a copiilor victime și martori în procesul penal. Până în anul 2010, protecția copiilor victime și a copiilor martori în legislația Republicii Moldova era interpretată strict prin prisma procedurii generale aplicabile adulților. Totuși, odată cu trecerea în 2010 la o nouă abordare privind justiția pentru copii, legiuitorul a inserat în legislația națională prevederi speciale referitoare la copiii victime și martori [9].

Astfel, în conformitate cu articolul 110¹ CPP, audierea martorului minor în vârstă de până la 14 ani în cauzele penale privind infracțiuni cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie, precum și în alte cazuri în care interesele justiției sau ale minorului o cer, în condițiile art. 109 alin. (5), se va efectua de către judecătorul de instrucție în spații special amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio/video, prin intermediul unui intervievator. Audierea minorului se va efectua în termene restrânse. Audierea minorului se va efectua în termene restrânse. Martorul minor și intervievatorul se vor afla în camera de audiere separați de judecătorul de instrucție și de celelalte persoane participante la această acțiune procesuală.

În camera de vizualizare se vor afla judecătorul de instrucție, procurorul, apărătorul bănuțului sau al învinutului, psihologul, grefierul, reprezentantul legal al minorului supus audierii, reprezentantul legal al părții vătămate și, după caz, alte persoane în condițiile legii. Participanții la audiere vor adresa întrebări judecătorului de instrucție, care le va transmite intervievatorului în mod verbal, prin intermediul dispozitivelor tehnice, sau în scris, în timpul unei pauze.

În caz de necesitate, intervievatorul își rezervă dreptul de a reformula întrebările dacă acestea au fost formulate într-un mod care poate trauma martorul minor, însă fără a schimba esența lor. Audierea martorului minor trebuie să se efectueze în așa mod încât să se evite producerea oricărui efect negativ asupra stării psihice a acestuia. Martorului minor care la data audierii nu a împlinit vârsta de 14 ani i se va atrage atenția că trebuie să spună adevărul [4, art. 110¹ p.(1)-(6)].

Declarațiile martorului minor audiat în condițiile articolului 110¹ CPP al RM se înregistrează prin mijloace audio și video și se consemnează integral într-un proces-verbal întocmit în conformitate cu art. 260 și 261 CPP al RM. Judecătorul de instrucție sigilează suportul informațional pe care a fost înregistrată declarația martorului și îl păstrează în original împreună cu copia de pe procesul-verbal al audierii. O copie a înregistrării audio/video și procesul-verbal al audierii se anexează la dosarul penal. În termen de 3 zile din momentul audierii sau nu mai târziu de ziua în care învinutul s-a prezentat ori a fost adus în mod silit, organul de urmărire penală va aduce la cunoștința bănuțului sau învinutului procesul-verbal al audierii martorului minor și copia înregistrării audio/video a acesteia, fapt pe marginea căruia se întocmește un proces-verbal.

Dacă bănuțului sau învinutului dorește să-i adreseze întrebări martorului minor, în baza unei cereri motivate este organizată o audiere suplimentară în condițiile prezentului articol. Audierea repetată a minorului trebuie evitată în măsura în care acest lucru este posibil. Dacă în momentul audierii nu era identificat un bănuț, după identificarea persoanei și atribuirea acesteia a statutului de bănuț, în cel mai scurt timp posibil organul de urmărire penală aduce la cunoștința bănuțului sau a apărătorului acestuia procesul-verbal al audierii, prezentându-i și copia înregistrării audio/video a acesteia. Dacă bănuțului sau apărătorului acestuia dorește să adreseze întrebări minorului, în baza unei cereri motivate se organizează audierea suplimentară a minorului, în condițiile prezentului articol [4, art. 110¹ p. (7)-(9)].

Totuși practica demonstrează că adeseori copiii sunt audiați mai frecvent decât este recomandat și că uneori judecătorii invită copiii pentru depoziții în instanță în pofida existenței declarațiilor audiovizuale înregistrate la etapa urmăririi penale. Cercetarea privind copiii victime și procedurile penale realizată în anul 2013 de către Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii [7]. arată că, în peste 50% din cazuri, profesioniștii intervievați (ofițerii de urmărire penală, procurorii, judecătorii) au efectuat mai mult decât o singură audiere, iar în circa 10% din cazuri, erau organizate șase și mai multe audieri [7, p. 29]. Avocații intervievați au confirmat că uneori se organizau chiar și șapte audieri stresante, în timpul cărora victima se simțea intimidată și refuza să vorbească. La fiecare audiere numărul participanților se mărește, astfel că în instanța de judecată copilul ajunge să repete declarațiile în prezența unui grup numeros de persoane: trei judecători, un grefier, doi avocați, un

psiholog/pedagog, uneori reprezentantul legal și inculpatul [7, p. 30]. De regulă, audierea repetată se efectuează la faza urmăririi penale și creează premise de victimizare/ revictimizare a copiilor în procesul înfăptuirii justiției și a așteptării unui remediu efectiv.

În plus, cu referire la compartimentul justiției pentru copii, în Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în 2019 [10]. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că a analizat calitatea serviciilor juridice garantate de stat acordate copiilor în conflict cu legea. Analiza chestionarelor completate de copiii care au avut tangență cu sistemul de urmărire penală și cel judecătoresc au scos în evidență următoarele probleme:

1. Copiii sunt interogați adesea de către ofițerii de urmărire penală fără participarea avocatului, profesorului sau a părintelui;
2. Copii menționează că în majoritatea cazurilor fac cunoștință cu avocații lor în sala de judecată;
3. Adesea avocații garantați de stat se prezintă în ședințele de judecată nepregătiți, luând cunoștință de materialele dosarului pe coridoarele instanțelor;
4. Magistrații, avocații și ofițerii de urmărire penală folosesc mereu un limbaj mult prea sofisticat pentru perceperea copilului, astfel acesta nu poate înțelege și asimila informația necesară [10, p. 111].

În acest context, Ombudsmanul Copilului subliniază că o condiție esențială pentru o implementarea corectă și eficientă a acestor drepturi sau garanții este calitatea și capacitatea persoanelor implicate în administrarea justiției pentru minori. Formarea profesioniștilor, cum sunt polițiștii, procurorii, judecătorii, ofițerii de probă, lucrătorii sociali și alții este determinantă și ar trebui să fie organizată într-un mod sistematic și continuu. Acești profesioniști ar trebui să fie bine informați despre copil, în special despre dezvoltarea fizică, psihologică, psihică și socială a copilului/adolescentului, precum și despre nevoile speciale ale copiilor vulnerabili, precum copiii cu dizabilități, copiii strămutați, copiii străzii, refugiații și copiii care solicită azil și cei care fac parte din minoritățile rasiale, etnice, religioase, lingvistice sau de altă natură.

O serie de garanții se conțin și în Codul Penal, care prevede liberarea de răspundere penală a minorului care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, dacă se va constata că scopurile pedepsei pot fi atinse prin internarea lor într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare (articolele 54, 89, 93). Articolul 109 al Codului Penal prevede că împăcarea înlătură răspunderea penală pentru o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă¹⁰, iar în cazul minorilor, și pentru o infracțiune gravă. Pedepsa închisorii pentru minori nu poate depăși 12 ani și 6 luni (articolul 70), iar detențiunea pe viață nu poate fi aplicată minorilor (articolul 71). Bineînțeles, există și alte garanții prevăzute de legislație, însă la ele vom face referință în compartimentele de mai jos.

Așadar, după cum putem observa, cadrul normativ național conține un număr de norme speciale, menite să reglementeze un spectru larg de aspecte cu referire la momentul contactului minorului cu legea penală. În special, pe lângă circumstanțele care urmează a fi dovedite în cadrul unei investigații penale¹¹ ordinare, în cauzele privind minorii, legiuitorul a pus în sarcina organelor de urmărire penală și instanței de judecată a clarifica un șir de circumstanțe suplimentare așa ca:

1. vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii);
2. condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a lui, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile lui;
3. influența adulților sau a altor minori asupra minorului;

---

¹⁰ Potrivit articolului 16 al Codului penal, (2) Infracțiuni ușoare se consideră faptele pentru care legea penală prevede în calitate de pedeapsă maximă pedeapsa închisorii pe un termen de pînă la 2 ani inclusiv. (3) Infracțiuni mai puțin grave se consideră faptele pentru care legea penală prevede pedeapsă maximă cu închisoare pe un termen de pînă la 5 ani inclusiv.”

¹¹ Art.96 CPP al RM – Circumstanțele care urmează să fie dovedite în procesul penal (1) În cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale trebuie să se dovedească: 1) faptele referitoare la existența elementelor infracțiunii, precum și cauzele care înlătură caracterul penal al faptei; 2) circumstanțele prevăzute de lege care atenuează sau agravează răspunderea penală a făptuitorului; 3) datele personale care caracterizează inculpatul și victima; 4) caracterul și mărimea daunei cauzate prin infracțiune; 5) existența bunurilor destinate sau utilizate pentru săvîrșirea infracțiunii sau dobîndite prin infracțiune, indiferent de faptul cui ele au fost transmise; 6) toate circumstanțele relevante la stabilirea pedepsei. (2) Concomitent cu circumstanțele care urmează să fie dovedite în procesul penal, trebuie să fie descoperite cauzele și condițiile care au contribuit la săvîrșirea infracțiunii.

4. cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.

În cazul când se constată că minorul suferă de debilitate mintală, care nu este legată de o boală psihică, trebuie să se stabilească, de asemenea, dacă el a fost pe deplin conștient de săvârșirea actului. Pentru a se stabili aceste circumstanțe, vor fi ascultați părinții minorului, învățătorii, educatorii lui și alte persoane care ar putea comunica datele necesare, precum și se va cere efectuarea unei anchete sociale, prezentarea documentelor necesare și se vor efectua alte acte de urmărire penală și judiciară.

Pentru circumstanțele prevăzute organul de urmărire penală, procurorul sau, după caz, instanța de judecată dispune întocmirea *referatului presentințial* de evaluare psihosocială a minorului. Cadrul normativ actual conferă referatului presentințial o importanță deosebită atât în cadrul procesului de individualizare a sancțiunilor penale, cât și în faza urmăririi penale, referatul oferind o evaluare profesională a naturii și cauzelor care au condus la un comportament infracțional al persoanei evaluate, precum și a posibilităților acesteia de a se reintegra în societate. Spre deosebire de cazurile cu infractori majori, referatele de evaluare sunt solicitate, în mod obligatoriu, de către organul de urmărire penală sau procuror, în cauzele privind minorii¹².

Astfel, probațiunea – în calitate de evaluare psihosocială, control al persoanelor aflate în conflict cu legea penală și resocializarea lor, adaptarea persoanelor liberate din locurile de detenție, pentru preîntâmpinarea săvârșirii de noi infracțiuni - apare ca un pas important în contextul racordării legislațiilor naționale la standardele internaționale, ea urmărind scopul de a crea o zonă intermediară în sistemul de pedepse, o reevaluare a conceptului represiv și o redirecționare a acestuia spre unul curativ.

În conformitate cu prevederile art. 54 Cod Penal al RM, persoana în vârstă de până la 18 ani care a săvârșit pentru prima dată o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă poate fi liberată de răspundere penală în conformitate cu prevederile procedurii penale dacă s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale. Liberarea de răspundere penală și aplicarea măsurilor de constrângere față de minori se promovează când se dovedește că: 1. infracțiunea prezintă un pericol social redus; 2. corijarea infractorului este posibilă prin aplicarea măsurilor educative; 3. aplicarea măsurii educative asigură preîntâmpinarea săvârșirii noilor infracțiuni.

De aici devine evidentă legătura inseparabilă între aprecierea importanței material-juridice a circumstanțelor ce caracterizează infracțiunea și calificarea acesteia pentru individualizarea răspunderii penale. Persoanelor liberate de răspundere penală, li se pot aplica următoarele măsuri de constrângere cu caracter educativ, prevăzute la art. 104 din Codul Penal:

- a) avertismentul;
- b) încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat;
- c) obligarea minorului să repare daunele cauzate (la aplicarea acestei măsuri se ia în considerare starea materială a minorului);
- d) obligarea minorului de a urma un curs de reabilitare psihologică;
- e) obligarea minorului de a urma cursul de învățământ obligatoriu;
- f) obligarea minorului de a participa la un program probațional.

În cazul în care fapta nu prezintă un pericol social grav sau făptuitorul minor la momentul desfășurării urmăririi penale nu mai este social periculos și a săvârșit o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă pentru prima dată [3, art. 55], procurorul hotărăște din oficiu sau la propunerea ofițerului de urmărire penală liberarea de răspundere penală, cu tragerea la răspundere administrativă. Pedepsele ce se pot aplica minorului sunt conform art. 62 din Codul Penal: a) amendă; b) munca neremunerată în folosul comunității; c) închisoare; d) detențiunea pe viață nu poate fi aplicată minorilor.

La stabilirea pedepsei închisorii pentru persoana care, la data săvârșirii infracțiunii, nu a atins vârsta de 18 ani, termenul închisorii se stabilește din maximul pedepsei, prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită, reduse la jumătate. Pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică minorului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului. Persoanele care nu au atins vârsta de 18 ani

---

¹² Art. 8 al. 2 al Legii cu privire la probațiune nr. 8 din 14.02. 2008 prevede că „Referatul presentințial de evaluare psihosocială a personalității se întocmește la demersul organului de urmărire penală, al procurorului sau al instanței de judecată”.

execută pedeapsa cu închisoare în penitenciare pentru minori, ținându-se cont de personalitatea condamnatului, antecedentele penale și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite.

În anul 2019, Ombudsmanul Copilului a continuat monitorizarea respectării drepturilor copilului de a nu fi supus abuzului sau violenței în cadrul instituțiilor de detenție și a constatat faptul că penitenciarele din Republica Moldova, în care sunt deținuți minori, reprezintă în continuare un risc pentru viața și sănătatea copiilor. Analizând standardele internaționale din domeniul protecției copiilor care se află în detenție, Ombudsmanul Copilului constată că sistemul penitenciar național nu corespunde prevederilor internaționale și reprezintă un pericol pentru copiii care se află în detenție [10, p. 114].

Din cererile parvenite și din apelurile telefonice Ombudsmanul Copilului a constatat faptul că copiii sunt adesea bătuți de către colaboratori, iar în situațiile când sunt conflicte între copii angajații le neglijează până când situația atinge o cotă maximă de risc. Mai mult, copiii indică faptul că înșăși unii colaboratori pot genera situații de conflict între copiii deținuți, „în scopuri profilactice”. Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că detenția răspunde rareori necesităților medicale ale copiilor ca grup sau la nivel individual, inclusiv necesității de educație adecvată, contact cu familia și comunitatea, sport, recreere ș.a. Dimpotrivă, aceasta agravează adesea vulnerabilitatea lor, expunându-i mai multor forme și situații de risc, cum ar fi discriminarea, abuzul, violența, condițiile de viață precare, îngrijirea medicală și nutriția inadecvate. Atunci când sunt lipsiți de libertate, aceștia sunt, de asemenea, expuși riscului de auto-vătămare sau chiar de sinucidere [10, p. 114].

O altă problemă continuă a sistemului penitenciar analizată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este acordarea asistenței medicale și psihologice minorilor care se află în instituțiile de detenție. Copiii invocă mai multe nereguli în legătură cu acest aspect:

- Angajații medicali și psihologii nu sunt receptivi la cerințele lor;
- Insuficiența numărului de psihologi, fapt care duce la imposibilitatea de a oferi consiliere psihologică de fiecare dată când copilul are nevoie;
- Lipsa spațiului amenajat pentru acordarea consilierii psihologice;
- Copiii sunt impuși să plătească pentru medicamentele administrate;
- Angajații medicali pot să le ofere alte medicamente decât cele solicitate;
- Programele de reabilitare psihologică nu sunt centrate pe interesul superior al copilului și sunt atractive pentru copii [10, pp. 115-116].

În această ordine de idei, Ombudsmanul Copilului notează că Administrația Națională a Penitenciarelor nu a reușit să fortifice sistemul de protecție a sănătății copilului în instituțiile pe care le administrează. Este de menționat faptul că Convenția ONU cu privire la drepturile copilului impune acordarea celui mai înalt standard de calitate a sănătății copilului fără discriminare și fără a se face trimitere la statutul copilului. Astfel, Ombudsmanul indică că Administrația Națională a Penitenciarelor urmează să racordeze procedurile interne de acordare a asistenței medicale și psihologice la standardele internaționale prestabilite de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și de către Organizația Mondială a Sănătății.

Un alt aspect analizat de Ombudsmanul Copilului în perioada raportată îl reprezintă procesul de resocializare a copiilor care și-au ispășit pedeapsa. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că sistemul de resocializare a copiilor care și-au ispășit pedeapsa nu corespunde standardelor internaționale pentru protecția drepturilor copilului și astfel apar condiții de risc pentru securitatea copilului. Astfel, Ombudsmanul Copilului menționează că acești copii nu sunt antrenați în activități eficiente de resocializare nici în perioada detenției, nici atunci când se eliberează din detenție, iar în perioada reintegrării copiilor în societate, aceștia ajung să fie niște „copii-mowgli”, care nu posedă elementarul de cunoștințe de interacțiune cu mediul social [10, p. 116].

O situație alarmantă o reprezintă grupul de copii care nu au pe nimeni în societate și ajungând în libertate, din cauza lipsurilor și problemelor, comit infracțiuni, pentru a fi condamnați și ajungând repetați în penitenciar, mediu deja cunoscut, cu reguli oarecum acceptate și asumate de către minori, penitenciarul devine pentru ei unicul mediu „normal” de existență. Lipsa perspectivei, a oportunităților sociale, oricât de modeste, a locurilor de muncă și stigmatizarea socială sunt problemele invocate cel mai des de copiii care au fost eliberați și care s-au întors în instituțiile de detenție.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului îndeamnă statul, să revadă mecanismele naționale de protecție și integrare a copiilor care au ispășit pedeapsa penală, astfel încât acestea să corespundă

cerințelor lor vitale, pentru a deveni membri activi ai societății. Statul trebuie să elaboreze un mecanism de protecție, pe lângă cel de control post detenție instituit prin Instituția Națională de Probațiune, pentru a ajuta copiii vizați să se integreze mai ușor în mediul social.

În baza celor relatate *supra* putem conchide că, în pofida a numeroase modificări legislative, în materia justiției juvenile din Republica Moldova există lacune evidente între legislație și practică. Lipsa bunei comunicări și interdependențe lasă neacoperite domenii importante referitoare la necesitățile copiilor pe durata, înainte și după intrarea acestora în conflict cu legea. Sistemul justiției juvenile din Republica Moldova încă mai păstrează tendința abordării separate (sectoriale) a fiecărui aspect și nu percepe complexitatea fenomenului de implicare a copilului în activitatea infracțională. Cei mai vulnerabili copii rămân blocați între lacunele legislative, cu suport minim sau chiar fără susținere din partea comunității și a familiei. În multe cazuri, accesul copiilor la sistemul de justiție prietenosă este limitat de multiplele obstacole legale, sociale, culturale și economice, neluând în considerație modul neplăcut în care acesta este realizat. Conexiunea dintre sectorul justiției și serviciile sociale pentru copii este slab dezvoltată, iar serviciile de asistență și reintegrare a copiilor victime ale abuzului sunt insuficiente. Majoritatea copiilor nu au acces la servicii psihologice de calitate, fiind însoțiți în procedurile legale de pedagogi sau psihologi școlari care nu au cunoștințe și practică în domeniu.

O altă provocare pentru sistemul de justiție este lipsa unui concept clar privind instruirea specializată a specialiștilor din domeniul legal care au în gestiune cauze cu implicarea copiilor, fapt care duce pe de o parte la organizarea unor instruirii sporadice, de scurtă durată, în special inițiate de actorii societății civile, pe de altă parte – nu asigură ca anume specialiștii instruiți să gestioneze cauzele copiilor victime și/sau martori ai infracțiunilor. Acest impediment nu va putea asigura bunăstarea și siguranța copiilor victime/martori, chiar și în cazul existenței spațiilor special amenajate pentru audierea copiilor. În același context, considerăm important ca, Codul de Procedură Penală să stipuleze clar care este statutul psihologului/pedagogului în procesul penal, cu indicarea drepturilor și a obligațiilor lor, precum și să stabilească criteriile de admitere a acestor specialiști în procesul penal. De asemenea, trebuie de specificat nivelul pregătirii profesionale (de exemplu, specializarea sau instruirea specială solicitată) și sarcinile specifice ale psihologului/pedagogului (sau psihopedagogului) la fiecare etapă procesuală. Aceasta se prezintă a fi foarte important în vederea excluderii practicilor de prezență formală a acestuia la proces.

În egală măsură, măsurile preventive față de minori ar trebui să fie reconceptuate într-un format unic, adaptat necesităților copilului și care să permită deținerea lor în centre de detenție cu programe intens educative (exemple: România, Franța). O parte din cele enumerate de Codul de Procedură Penală al RM nu sunt aplicabile sau eficiente pentru cauzele privind minorii (garanția personală sau pe cauțiune, liberarea provizorie sub cauțiune sau control judiciar etc.).

În scopul încurajării practicilor de dejudiciarizare și a alternativelor la detenție, considerăm că ar trebui completat Codul de Procedură Penală și Legea nr.8 din 14 februarie 2008 cu privire la probațiune cu prevederi referitoare la puterea de decizie a referatelor presentințiale în individualizarea măsurilor sau sentințelor aplicate copiilor. De asemenea, procurorii și judecătorii de instrucție trebuie încurajați să solicite mai des referatele presentințiale, fapt care va spori utilizarea măsurilor alternative de detenție. De asemenea, ar trebui să existe standarde pentru asigurarea calității înalte a acestor rapoarte.

Este necesară și instituirea mecanismelor locale de referire între școală, asistența socială, psihologi, poliție, probațiune, ONG-uri etc. în vederea identificării precoce, asistării și monitorizării cazurilor copiilor cu comportament antisocial care riscă să încalce legea. Organele de urmărire penală, serviciile de protecție a copilului și serviciile de asistență socială trebuie să comunice și să colaboreze mai eficient în ceea ce privește prevenirea intrării acestor copii în conflict cu sistemul de justiție penală. Inspectoratele de Poliție trebuie să anunțe în regim de urgență serviciile de protecție a copilului și serviciile de asistență socială în cazul depistării faptei prejudiciabile comise de un copil sub vârsta răspunderii penale. De asemenea, trebuie să existe o comunicare între pedagogi, psihologi și serviciile de asistență socială pentru soluționarea fiecărui caz de comportament delinvent al copiilor sub vârsta răspunderii penale înmatriculați în școală.

Bibliografie:

1. ANDERSON, K. Evaluarea finală a proiectului „Reforma sistemului de justiție juvenilă din Moldova”. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. Chișinău, 2012.

2. Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing). Adoptat de Adunarea Generală a ONU în Rezoluția 40/33 din 29.11.1985// **[on-line] [citat 20.10.2020]. Disponibil:** [http://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/AnsamblulregulilorminimealeNatiunilorUnitecuprivirelaadministrareajustitieipentruminori\(Regulile%20de%20la%20Beijing\).pdf](http://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/AnsamblulregulilorminimealeNatiunilorUnitecuprivirelaadministrareajustitieipentruminori(Regulile%20de%20la%20Beijing).pdf)
3. Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002 (cu modificările și completările ulterioare) În: Monitorul Oficial Nr. 72-74 din 14.04.2009// **[on-line] [citat 05.12.2020]. Disponibil:** https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109495&lang=ro
4. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova Nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial Nr. 248-251 din 05.11.2013.// **[on-line] [citat 04.12.2020]. Disponibil:** https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113967&lang=ro
5. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului - Examinarea rapoartelor prezentate de Statele Părți în conformitate cu articolul 44 din Convenție: Observații finale - Republica Moldova, CDC/C/MDA/CO/3, 20 februarie 2009.
6. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comentariul general nr.10: Drepturile copiilor în justiția juvenilă, 25 aprilie 2007// **[on-line] [citat 28.11.2020]. Disponibil:** <https://www.childrightsconnect.org/un-committee-on-the-rights-of-the-child/>
7. Copiii victime și procedurile penale: cazul Republicii Moldova. Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, 2013. // **[on-line] [citat 04.01.2021] Disponibil:** http://amicel.cnpac.org.md/files/studiu_audierealegala.pdf
8. Lege Nr. 338 din 15-12-1994 privind drepturile copilului. În: Monitorul Oficial Nr. 13 din 02.03.1995// **[on-line][citat 05.12.2020]. Disponibil:** w.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro
9. Legea nr. 66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de Procedură Penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial Nr. 155-159 din 27.07.2012 **[citat 03.01.2021]. Disponibil:** https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=6769&lang=ro
10. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2019. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova. Chișinău, 2020.
11. RUSANOVSKI, S. Evaluarea cadrului normativ și a practicilor privind implicarea copiilor în procesul penal în Republica Moldova. Studiu. Chișinău, 2014.
12. Strategia de reformă a sectorului justiției pe anii 2011-2016// **[on-line] [citat 20.12.2020]. Disponibil:**http://www.justice.gov.md/public/files/file/reforma_sectorul_justitiei/srsj_pa_srsj/SRSJro.pdf
13. **[on-line] [citat 27.12.2020]. Disponibil:** <https://justicemoldova.md/arestul-preventiv-aplicat-mai-rar-numarul-a-scazut-cu-o-treime-in-2018/>
14. **[on-line] [citat 23.11.2020]. Disponibil:** <https://www.unicef.org/moldova/rapoarte/implicarea-copiilor-in-procesul-penal>